

U razmišljanju nad ovom parabolom iz situacije današnjih vjernika na više mjesta spominje Bosnu i Hercegovinu: "U Bosni su se mnogi ljudi, kad su se sučelili s ratnim katastrofama, pitali je li moguće vjerovati u Božju dobrotu usred takvih događaja. Bez vjere, i to vjere u kojoj svoju volju podlažemo volji Božjoj, nije moguće moliti. Novi Zavjet poziva upravo na takvu vrstu vjere" (str. 35). Drugdje kaže da nam vjera govori kako je mir moguć, a to traži da radimo za mir. "Isto vrijedi o toleranciji koja je toliko potrebna u Bosni i Hercegovini; vjera da je mir moguć je nužni uvjet za tolerantan život na zemlji. Ako vjerujemo da su mir i tolerancija mogući, radit ćemo za to. Ovdje religija može doprinijeti veoma mnogo. Religija donosi uvjerenje da među nama djeluje moć koja je veća od ljudske moći" (str. 144; usp. još str. 206, 211-212; 228; 232). Njegov moderator Stipe Jurić, inače ekspert za Otkrivenje iz kojega je pisao doktorsku disertaciju, napisao je devesetih godina nekoliko egzegetskih članaka na hrvatskom o pojedinim odlomcima iz Otkrivenja primjenjujući poruku iz njih na Crkvu u Hrvatskoj tijekom i poslije Domovinskog rata. Možda se u tome ovaj doktorand ugledao na svoga moderatora.

Znanstvena novost ove disertacije jest procjena parabole u Lk 18,1-8 kao samostalne cjeline o potrebi ustrajne molitve te pažljivo povezivanje različitih vidova njezine poruke, kako se vidi iz citata preuzetog sa str. 230. Opazio sam da nijedno od četiriju poglavlja nema vlastitog općeg naslova nego samo podnaslove. To nije uobičajeno u disertacijama i ne znam je li to zahtjev moderatora ili doktorandova izvorna metodologija. U većini slučajeva gdje gramatika i odabrane riječi omogućuju više načina shvaćanja pojedinog izraza ili dijela rečenice, Tomašević se odlučio za miš-

ljenje koje mu se čini najpovezanije s kontekstom i s Lukinom teologijom. Jedino u slučaju *kai makrothymeis ep' autois* iz r. 7 nije se htio odlučiti niti za jednu od više mogućnosti. Duda - Fućak ovdje su preveli "...sve ako i odgaga stvar njihovu?", ali to je tek jedna od četiriju glavnih mogućnosti.

Iako su drugo i treće poglavlje tehnička egzegeza koja kod čitatelja pretpostavlja poznavanje grčkog jezika te metoda povijesti oblika i redakcije, ostali dijelovi knjige čitki su i za prosječne čitatelje s teološkom naobrazbom. Upravo zbog bogate primjene na vjerničko življenje i moljenje danas, bilo bi poželjno da sam autor što prije prevede svoju knjigu na hrvatski. U hrvatskom prijevodu trebao bi navesti i vlastiti prijevod ove divne parabole o molitvi koja vjeru pretpostavlja ali i hrani.

Mato Zovkić

Dizertacija o doprinosu vjernika socijalnoj obnovi i miru u BiH

Stephen R. GOODWIN, *Fractured Land, Healing Nations. A Contextual Analysis of the Role of Religious Sodalities Towards Peace-Building*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main 2006., XXIV+307 str. + CD ROM s odgovorima 28 intervjuiranih.

Autor je anglikanski pastor a knjiga je dizertacija iz pastoralne teologije obranjena na Sveučilištu u Edinburghu. Polazi od znanstveno dokazane teze novijih religiozologa i politologa da u sekularnim državama Crkve i vjerske zajednice mogu pridonositi socijalnoj obnovi i miru pri liječenju posljedica nasilja i sprječavanju no-

vih sukoba. Jedan od njih je John Paul Lederach, čiju knjigu o izgradnji mira i održivom pomirenju u razdijeljenim društvima iz 1997. god. (*Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*, United States Institute for Peace, Washington) citira skoro u svakom poglavlju. Konstatiravši da je Daytonski mirovni ugovor donio prekid vatre ali nije ponovno izgradio civilno društvo, Goodwin u uvodu najavljuje da je izvjesno vrijeme empirijski istraživao u BiH, da ga ne zanimaju uzroci rata nego mogućnost socijalne obnove (*restoration*) i trajnog mira. Uz muslimane, pravoslavce i katolike najavljuje rezultate istraživanja i među protestantima, koji žive svoju vjeru a po njegovoj procjeni ima ih oko 1200 u BiH.

Knjiga sadrži osam poglavlja u tri dijela. U prvom dijelu istražuje odnos religije prema izgradnji nacije i mira, u drugom iznosi pregled istraživanja o miru i socijalnoj obnovi kod vjerskih čelnika te angažiranih vjernika i studenata, u trećem donosi teološke refleksije o izgradnji mira i socijalnoj obnovi u kontekstu BiH. Evo naslova pojedinih poglavlja:

1. Uloga religije u formiranju nacionalne svijesti Bošnjaka, Srba i Hrvata (str. 21-60);
2. Nedostatnost intervencije Zapada u gradnju mira i socijalne obnove (str. 61-80);
3. Doprinos religije izgradnji mira (str. 81-103);
4. Zalaganje vjerskih čelnika za izgradnju mira i socijalnu obnovu (str. 107-142);
5. Zalaganje angažiranih vjernika za mir i socijalnu obnovu (str. 143-173);
6. Gledanje religioznih studenata na mir i socijalnu obnovu (str. 175-188);
7. Analiza i teološke refleksije iz konteksta i dobivenih intervjua (str. 201-230);
8. Uloga pojedinih vjernika i vjerskih skupina - analiza iz konteksta BiH (str. 231-262).

Goodwin prihvaća gledanje Zapada da BiH treba ostati jedna država triju naroda i drugih građana koji u njoj žive, ali s novijim religiozima i politolozima upozorava da diplomacija i vojna sila ne mogu socijalno obnoviti stanovništvo neke regije nakon krvavih sukoba, osobito ne mogu odgojiti pripadnike različitih nacionalnih i religijskih zajednica za *Mitmenschlichkeit* (ovaj njemački termin on često navodi u izvornom obliku, str. 78-79; 188-191). U tom smislu drži da je kontraproduktivno stvaranje dvaju entiteta u BiH. Kao kršćanski teolog s pravom ističe: "Doseg izgradnje mira i obnove jasno leži iznad sekularnih institucija koje su prožete materijalističkim nazorom na svijet. Čin pomirenja očito je područje osobnog i relacionalnog, ne struktorskog i institucijskog. Izgradnja mira i obnova su prvenstveno ljudsko zalaganje koje traži moralnu i etičku volju pojedinaca i zajednice" (str. 80). Njegova osnovna teza jest: "Religijski potencijal za izgradivanje mira i socijalnu obnovu postoji kod religioznih osoba i vjerskih udruga (*faith sodalities*) više nego kod institucija i službenih poglavara religijske zajednice" (str. 81).

Prema Lederachovoj paradigmi u izgradnju održivog mira trebaju biti uključeni diplomati s generalima, zatim kao "drugi kolosijek" širi krug utjecajnih osoba u dotičnom društvu te kao treći krug lokalni lideri. Prihvaćajući tu paradigmu, Goodwin tvrdi da vjerski djelatnici mogu utjecati na političare i svaki na svoje vjernike, nadahnjujući se učenjem svoje vjere o potrebi mira i pravde za sve (str. 85). U

četvrtom poglavlju opravdava obraćanje protestantima u BiH, koji nisu vjekovna ni brojna zajednica, time što su njihovi vjernici Srbi, Bošnjaci i Hrvati ali u odnosima prema drugima prvenstveno polaze od svoje vjere, ne od nacionalnog identiteta. Njima, te muslimanima, pravoslavicima i katolicima u intervjuima, koje je kasnije otipkao s vrpce te dao na autorizaciju svakom sugovorniku, postavljao je niz pitanja iz sljedećih područja: 1. Identitet i transformacija; 2. Religija i politika; 3. Etika i moralnost; 4. Pravda i oprostjenje. U skupini "vjerski čelnici" od muslimana sugovornici su mu bili reis dr. Mustafa Cerić i tri profesora teologije, od pravoslavaca dva đakona i dva svećenika, od katolika tri svećenika i jedan laik, od protestanata jedan profesor teologije iz Hrvatske i tri vjerska dužnosnika iz BiH. Svaki od njih dogovario je na postavljena pitanja iz svoje tradicije, ali se slažu da "osjećaj za transcendentno omogućuje oprostjenje i transformaciju te usmjerava pojedince i zajednicu od fragmentacije prema cjelovitosti... Ako ovi čelnici imaju pristup svim slojevima društva preko formalnih i neformalnih mehanizama, oni su ključne osobe za održivu izgradnju mira i socijalnu obnovu" (str. 141).

U poglavlju o vjericama za sugovornice je izabrao po nekoliko muslimanki, pravoslavki, katolkinja i protestantkinja koje su prešle iz tradicijom naslijeđenog religijskog identiteta u osobno prakticiranje vjere. Ustanovio je da žene duboke vjericnice imaju drugačije motive za mirotvorstvo od žena kojima je glavna vrijednost nacija ili feminizam (str. 173).

Isti kriterij upotrijebio je pri odabiranju studenata: jednu muslimanku kojoj su srpske postrojbe ubile oca i koja je u osobnoj vjeri našla snagu da duhovno probavi pretrpljeno nasilje a ipak ostane otvorena prema osobama druge nacionalnosti i vje-

re, zatim pravoslavku iz Banje Luke kojoj je vjera više od paljenja svijeća u crkvi, katolika iz Sarajeva kojemu je otac zbog hrvatstva napustio majku muslimanku, protestantkinju iz Mostara kojoj je geler sa srpskih položaja usmrtio oca. Svi ovi ostaju osobno ukorijenjeni u svom vjerskom identitetu dok se bore protiv mržnje u sebi i pridonose pomirenju: "Dok kod njih mogu postojati doktriname i teološke razlike koje su nepomirljive, njihova uvjerenja pokazuju potrebu osobne transformacije koja postaje podloga za novo i mirno susretanje s drugima. U njihovim izražavanjima religiozne vjere postoji dinamika koja vodi iz fragmentacije u cjelovitost osobe, odnosa i novih zajednica. Njihove riječi i akcije obilno potvrđuju temeljnu hipotezu da religija može biti izvor posredovanja u izgradnji mira, kad se izražava u osobnoj vjeri" (str. 198).

U sedmom poglavlju žali što sadašnje strukture vlasti u državi BiH, entitetima i općinama podržavaju postojeću hostilnost te što birači povjeravaju vlast onima koji jamče sigurnost pred novim opasnostima. Podržava pojedince i skupine vjernika koji mirotvorno djeluju, unatoč kritici vlastitih sunarodnjaka da nisu dovoljno nacionalno svjesni: "Religiozni pomiritelji artikuliraju shvaćanje pojedinca i zajednice u odnosu na svemogućeg Boga koji traži poštovanje drugih osoba bez obzira na nacionalno porijeklo" (str. 207). Za ključni pojam predlaže socijalnu obnovu te vidi za nju teološku podlogu u islamu, pravoslavlju, katolicizmu i protestantizmu. Za razliku od čisto političkih nastojanja, "teološki i sociološki okvir obnove daje smislenu kozmologiju koja može nadići sadašnje antagonizme i ostatke napetosti iz prošlosti" (str. 229).

U osmom poglavlju ističe da impulsi za takvu obnovu mogu dolaziti ne samo od

službenih vjerskih poglavara i teologa, nego i od malih skupina vjernika (*faith sodalities*) koje strpljivim slušanjem jedni drugih "providaju sveti prostor međusobnog razumijevanja i ozdravljenja" (str. 237). To su osobe koje su doživjele obrćenje unutar vlastite religijske zajednice, ne pate od mitske prošlosti vlastite nacionalne zajednice te pomažu ljudima da "nadiđu osvoje osobne rane, steknu poštovanje prema samima sebi i otkriju smisao svetosti života za sve" (str. 251). Takve vjernice i vjernici znaju da je oproštenje slobodni ali i oslobadajući čin te da ima smisla pozitivno utjecati na vlastitu vjerničku zajednicu i na šire društvo.

U zaključku cijeloj knjizi (str. 263-269) ističe da vojna sila i dosadašnja ogromna materijalna ulaganja, temeljeni na mitu o liberalnoj demokraciji, nisu donijeli BiH stabilni mir. Zato religije u toj zemlji mogu dopunjavati a ne nadomjestiti ono što čine političke strukture: "Kad religijske zajednice nisu kompromitirane sektaškim postupanjem, one su upravo izvori snage na lokalnoj razini za izgradnju mira i stoga mogu biti dinamička potpora socijalnoj obnovi" (str. 264). Predlaže da se vjerskim skupinama i zajednicama dadne veća mogućnost pozitivnog djelovanja u društvu kako bi zajedno s državnim strukturama i tijelima pridonosile zajedničkom dobru (str. 269).

Pojašnjavajući sadašnje stanje odnosa među nacionalnim i religijskim zajednicama svojim čitateljima sa Zapada, autor ne optužuje teologe i vjerske poglavare za raspad Jugoslavije i okrutnosti koje su se događale u ratu 1991.-1995. god. (kao većina lijevo usmjerenih sociologa i drugih istraživača), ali kritično prosuduje neke poteze i izjave pravoslavnih, katoličkih i muslimanskih vjerskih poglavara. Najviše citata navodi od reisa Cerića, najpozitivniji katolički vjerski poglavar mu je biskup Ko-

marica. Kardinala Puljića hvali što se zajedno s provincijalom Anđelovićem distancirao od hadezevske politike prema državi BiH tijekom rata, ali žali što je "zbog neuspjeha međunarodne zajednice da Hrvatima katolicima Bosne osigura prava" počeo zauzimati "separatistički stav" (str. 57). Osoblju Zapada koje pokušava pomoći BiH da se razvije u demokratsku europsku državu predlaže da s više ozbiljnosti uključuju doprinos građana vjernika i religijskih zajednica.

Uz tu veoma pozitivnu vrijednost ove knjige, autoru bismo mogli prigovoriti što precjenjuje disidente ili karizmatičare u pojedinim vjerskim zajednicama a kao da podcjenjuje službene vjerske poglavare i redovne strukture vjerničkog odgoja, kao što su školski vjeronauk i tjedni bogoslovni skupovi muslimana, pravoslavaca, katolika i protestanata. Karizmatični pojedinci neće daleko doći ako prvenstveno kritiziraju vlastite poglavare a ne utječu pozitivno na vlastitu braću i sestre po vjeri.

Lijepo je od autora da je ključne riječi reproducirao na jezicima narodâ BiH, ali mu se pri tome potkrala pokoja pogreška u nazivima i imenima. Što se tiče nas katolika u BiH, opazio sam na dva mjesta da je legendarne podatke uvrstio kao znanstveno sigurne: Ivan Pavao II. pohodio je Medugorje (str. 149), katoličke redovnice asistirale su pregledu trudnih Hrvatica te "nagovarale trudnice da rode svako začeto dijete u nacionalnom interesu" (str. 151). Pretpostavljam da će rijetki povjesničari Bošnjaka, Hrvata i Srba biti zadovoljni prikazom etnogeneze ovih triju naroda u prvom poglavlju, ali njega je prvenstveno zanimalo utjecaj islama, katolicizma, pravoslavlja i protestantizma na nacionalni identitet triju naroda u BiH. Upravo zbog ovog poglavlja mladi doktorand morao je pročitati mnoštvo knjiga i članaka u kojima se

autori žestoko razilaze. Mi koji ovdje živimo, znademo da ne postoji knjiga povijesti BiH koju bi prosvjetne vlasti mogle preporučiti ili propisati srednjoškolicima svih triju naroda a da njihovi roditelji budu njome zadovoljni.

Unatoč ovim omaškama, knjiga je istinska znanstvena prnova i vrijedna proučavanja. Mi religiozni građani i zajednice ove zemlje trebali bismo od ovog dobromamjernog istraživača prihvatiti impuls da sami pridonosimo pomirenju i socijalnoj obnovi, ne čekajući da to prvenstveno odrade međunarodni predstavnici ili demokratski izabrani predstavnici.

Mato Zovkić

Monografija o pjesništvu Nikole Šopa

Miroslav PALAMETA, *O pjesništvu Nikole Šopa*, HKD Napredak, Mostar 1994., 336 str.

Pretprošle godine na više strana obilježena je 100. obljetnica rođenja poznatoga hrvatskog pjesnika Nikole Šopa (Jajce, 1904. - Zagreb, 1982.), te su održani i neki skupovi stručnjaka za književnost. No, već u povodu 90. godišnjice Šopova rođenja dr. Miroslav Palameta, profesor Sveučilišta u Mostaru i aktualni veleposlanik BiH pri Svetoj Stolici, objavio je monografiju s naslovom *O pjesništvu Nikole Šopa*.

Iako je ta knjiga 21. prosinca 1994. bila predstavljena javnosti u Neumu za vrijeme održavanja znanstvenoga skupa *Hrvati u Bosni i Hercegovini - ciljevi i mogućnosti*, ipak je ostala nedovoljno poznata kulturnoj javnosti; vjerojatno zbog ratnoga vremena u kojemu se pojavila.

Posebno dirljiva okolnost toga predstavljanja knjige sastojala se u činjenici što su u hotelu Neum, u kojemu se sve događalo, istovremeno bili smješteni brojni ratni prognanici iz Jajca. Naravno, bilo ih je i u dvorani te su svaki spomen svoga zavičaja i Nikole Šopa vrlo emotivno doživljavali. A s obzirom da je ovaj govor, koji je izrečen na predstavljanju te knjige, zbog istih ratnih događanja tada ostao neobjavljen, čini se zgodnim objaviti ga sada nakon što se navršilo 100 godina od rođenja velikoga pjesnika iz Jajca.

Pročitavši knjigu, o kojoj je govor, dolazi se do zaključka, bilo je tada rečeno, da je ono "o" iz njezina naslova više odraz autorove skromnosti i vjerojatno osobnoga poštovanja prema pjesniku negoli posljedica njezina sadržaja i primijenjene metodologije. Naime, nakon čitanja knjige nameće se uvjerenje da je Palameta napisao monografiju koja je mnogo više od onoga "o". Dubina njegova poniranja u pjesnikovo zaleđe, u Šopovu starolatinsku i kršćansku duhovnu inspiraciju, snaga njegove rečenice i misli u analizi pjesnikove misli, opravdava rečeno.

Medutim, knjiga prije svega otkriva Nikolu iz Jajca, plemenitoga Šopa, rodenoga pokraj slapova Plive, a nakana ovoga osvrtu valja ukazati na element Šopove duhovne inspiracije i njegove osobne religioznosti. Ostao je bez oca 1912. a 1918. god. "španjolka" mu je odnijela i mater. Diplomirao je književnost i latinski jezik, baš kao i pisac ove knjige. Već 1920. god. objavljuje pjesme a 1926. god. izlazi mu prva knjiga pjesama i prvi prijevod s latinskoga. I kako je tada započeo, nije stao sve do svoje smrti 1982. god.

Nakladnik ove knjige jest mostarska podružnica HKD Napredak. Njezin urednik, pjesnik *hrvatske tišine* (K. Šego), u svojoj "Napomeni" podsjeća da je ovu knji-